

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Владислава Єгорова

магістрантка кафедри загальної психології та психології розвитку особистості

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

65082, Україна, м. Одеса, вул. Дворянська, 2

sunny.vashchenko99@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2539-378X>

Світлана Чачко

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології

та психології розвитку особистості

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

65082, Україна, м. Одеса, вул. Дворянська, 2

chachko@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9747-0559>

Анотація

Статтю присвячено аналізу проблеми життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Мета* дослідження: вивчення особливостей життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Методи* дослідження: аналіз психологічної літератури, теоретичне узагальнення, порівняння вітчизняних та зарубіжних наукових підходів до визначення життєстійкості та резильєнтності; тест життєстійкості Мадді, анкета оцінки нервово-психічної стійкості «Прогноз-2», опитувальник подолання стресу СОРЕ, методика «Діагностика особистісної креативності», математично-статистичні методи обробки результатів (t-критерій Стьюдента). *Результати* дослідження: кожна з досліджуваних груп студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання має різні психологічні особливості життєстійкості. Для студентів-першокурсників психологічними особливостями життєстійкості є стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини в тих чи інших стресогенних ситуаціях; уява як компонент креативності. Для студентів-випускників психологічними особливостями життєстійкості є нервово-психічна стійкість та різноманітні фактори, від яких залежить її прояв; стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини у тих чи інших стресогенних ситуаціях. Для студентів, що навчаються на інших курсах психологічними особливостями життєстійкості є безпосередньо життєстійкість як система переконань про себе, про світ та про відносини зі світом, яка включає в себе три відносно автономні компоненти: залученість, контроль та прийняття ризику; нервово-психічна стійкість та різноманітні фактори, від яких залежить її прояв; креативність, що проявляється в таких компонентах як допитливість та уява. *Висновки*: в умовах дистанційного навчання кожна з досліджуваних груп студентів закладів вищої освіти продемонструвала різний ступінь вираженості тих чи інших компонентів життєстійкості. Це впливає на здатність представників цих груп по різному долати та переживати стресогенні ситуації, зберігаючи при цьому внутрішню збалансованість, та не знижуючи успішність життєдіяльності.

Ключові слова: життєстійкість, залученість, прийняття ризику, контроль, копінг-поведінка, креативність, резильєнтність.

Вступ

Студентський період є найбільш сприятливим періодом для формування життєстійкості особистості, оскільки життєстійкість може сприяти поліпшенню фізичного й психічного здоров'я молоді при подоланні криз і реалізації себе як фахівця в майбутній професійній діяльності.

Нині людство та, зокрема, українці, живуть в умовах стресогенності. Пандемія COVID-19 внесла кардинальні зміни в звичне життя багатьох людей світу. У ситуації, що склалася, єдино можливою і адекватною відповіддю ЗВО на зовнішній виклик були цифровізація освіти та тимчасовий повний перехід на дистанційне навчання студентів.

Екстрене перенесення навчання в дистанційний формат в умовах пандемії має суттєві відмінності від правильно спланованого очного навчання. Незважаючи на те, що система вищої освіти впоралася зі стрес-тестом, існуючих технічних можливостей університетів недостатньо для організації ефективного й зручного дистанційного навчання. Тобто, заклади освіти не завжди можуть забезпечити повноцінне проведення занять та освоєння студентами практичних навичок в умовах дистанційного навчання.

Відповіддю на виклики сучасного суспільства є здатність особистості до зрілих і складних форм регуляції. У цих умовах необхідно розглянути життєстійкість як ключовий ресурс подолання стресогенних ситуацій, систему переконань, як здатність і готовність суб'єкта зацікавлено брати участь у ситуаціях підвищеної складності, контролювати їх, управляти ними, вміти сприймати негативні події як досвід і успішно справлятися з ними.

Отже, існує об'єктивна необхідність у вивченні змісту життєстійкості студентів у взаємозв'язку з їх особистісними ресурсами, локалізацією контролю, з характером копінг-поведінки в стресових ситуаціях.

В англійській психологічній літературі життєстійкість (*hardiness*) розглядається як фактор психологічної резильєнтності (*resilience*). В українській мові термін «*resilience*» представлений у кількох варіантах: резильєнтність та життєстійкість. Однак, ми вважаємо, що ці терміни не є тотожними.

Термін «життєстійкість» вперше було запропоновано у дослідженнях Сюзан Кобейса та Сальваторе Мадді. Автори розглядають його як операціоналізацію екзистенціального конструкту «*мужність бути*». Це сукупність установок, спрямованих на подолання стресових ситуацій, на досягнення гармонії у сферах фізичного, психологічного та соціального здоров'я особистості, а також збереження балансу у взаємодії зі стресовими ситуаціями. Також Мадді зауважує, що життєстійкість – це система переконань про себе, про світ, та про відносини зі світом, що включає в себе три компоненти: залученість, контроль та прийняття ризику. Вираженість цих компонентів запобігає виникненню внутрішньої напруги в стресових ситуаціях за рахунок стійкого подолання стресів та сприйняття їх як менш значущих (Муравьева & Олейникова, 2017).

О.А. Байер та Н.А. Григорян дали таке визначення життєстійкості: «Життєстійкість – це особистісна якість, що не передається генетично, а формується та розвивається впродовж життя людини. Життєстійкість сприяє підтримці фізичного, психічного та соціального здоров'я. Ця якість надає життю цінність та сенс у будь-яких обставинах. За допомогою включеності внутрішніх особистісних ресурсів, контролю та виклику (прийняття виклику

життя) людина може одночасно розвиватись, збагачувати свій потенціал та долати стреси, що зустрічаються на її життєвому шляху» (Байер, 2018: 91).

Життєстійкість забезпечується скоординованою дією захисних механізмів психіки та стратегіями копінг-поведінки. Стійкість людини залежить від гнучкого використання різноманітних психологічних захистів і стратегій адаптації до ситуації. Людина з високорозвиненими якостями життєстійкості використовує найбільш задовільні форми поведінки, виходячи з власних можливостей і особливостей ситуації (Лапкина, 2019). Розвинена життєстійкість є однією з якостей, що забезпечують стійкість особистості до негативного впливу інформаційного середовища (Филиппова, 2019).

Феномен «резильєнтність», що з'явився у ХХ сторіччі, трактується дослідниками неоднозначно. К.С. Ушаков вважає, що резильєнтність – це здатність досягати успіху в складних умовах, наперекір обставинам. Це здатність збудувати повноцінне життя у складних умовах, тобто прикладати тривалих зусиль (Ушаков, 2016).

На думку А.О. Муравйової та О.М. Олейникової резильєнтність – це здатність гідно зустрічати та долати несприятливі обставини та виклики, стаючи при цьому сильнішим. Це вміння керувати емоціями, володіти комунікативними навичками (Рассказова, Гордеева & Осин, 2013).

К.В. Забелина та Д.К. Кузнецова розуміють резильєнтність як здатність швидко відновлюватись, адекватно реагувати на дійсність, а також знаходити джерело сили всередині себе, бути стійким до негараздів, складнощів та несприятливої зовнішньої ситуації (Забелина & Кузнецова, 2015).

І.А. Хоменко інтерпретує резильєнтність як засіб розвитку життєстійкості, уточнюючи при цьому, що саме резильєнтність є системоутворюючим в структурі життєстійкості особистості (Хоменко, 2011).

Основною відмінністю понять життєстійкість та резильєнтність є те, що життєстійкість визначається як особистісна якість, котра пом'якшує дію сильного стресу, в той час як резильєнтність розуміється як процес подолання, та аж ніяк не властивість особистості. Ще одним нюансом виступає той факт, що життєстійкість формується протягом усього життя і в стресовий момент мобілізує необхідні копінг-стратегії. Тому, в нашій роботі ми використовуємо саме поняття життєстійкості як міри здатності особистості пережити стресову ситуацію, зберігаючи при цьому внутрішню збалансованість, не знижуючи успішність життєдіяльності.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. **Завдання** дослідження: 1) провести теоретичний аналіз й порівняння понять життєстійкість та резильєнтність у вітчизняній та зарубіжній психології; 2) виявити особливості життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання.

Методи дослідження

Для дослідження психологічних особливостей життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання були обрані наступні методики: тест життєстійкості Мадді (адаптація Д.О. Леонтьєва та О.І. Рассказової) (Муравьєва & Олейникова, 2017); анкета оцінки нервово-психічної стійкості «Прогноз-2» (Рыбников, 1990); опитувальник подолання стресу СОРЕ (адаптація Т.О. Гордєєвої, Є.М. Осіна, О.І. Рассказової, О.А. Сичова, В.Ю. Шевяхової) (Рассказова & Леонтьев, 2016); методика «Діагностика особистісної

креативності» (Є. Тунік) (Фетискин, Козлов & Мануйлов, 2002); математично-статистичні методи обробки результатів.

Базу дослідження склали вільна вибірка з 65 студентів закладів вищої освіти. З них 23 студенти, що навчаються на першому курсі; 20 студентів-випускників, що навчаються на шостому курсі; та 22 студенти, що навчаються на інших курсах, з другого по п'ятий включно.

Результати та дискусії

З метою виявлення психологічних особливостей життєстійкості у студентів закладів вищої освіти, було використано метод оцінки значущості коефіцієнта кореляції при малих обсягах вибірки з використанням t-критерію Стьюдента.

Порівняння результатів студентів-першокурсників та студентів інших курсів за методикою «Тест життєстійкості Мадді» показало відмінності на високому рівні статистичної значущості за рівнем залученості ($t=-2,98$, $p\leq 0,01$) та рівнем життєстійкості ($t=-2,69$, $p\leq 0,01$).

За рівнем залученості та життєстійкості середні значення студентів-першокурсників достовірно нижчі, ніж середні значення студентів, що навчаються на інших курсах.

Порівняння результатів студентів-першокурсників та студентів інших курсів за методикою «Прогноз-2» В.Ю. Рибникова показало відмінності на високому рівні статистичної значущості за рівнем нервово-психічної стійкості ($t=-2,78$, $p\leq 0,01$).

За рівнем нервово-психічної стійкості середні значення студентів-першокурсників достовірно нижчі, ніж середні значення студентів, що навчаються на інших курсах.

Порівняння результатів дослідження стратегій подолання стресу студентів-першокурсників та студентів інших курсів за методикою «Опитувальник подолання стресу СОРЕ» (адаптація Т.О. Гордєєвої, О.М. Осіна, Є.А. Расказової, О.А. Сичова, В.Ю. Шевяхової) показало статистично значущі відмінності за шкалами активне подолання ($t=-1,97$, $p\leq 0,05$), стримування подолання ($t=2,03$, $p\leq 0,05$) та використання «заспокійливих» ($t=-2$, $p\leq 0,05$). Також було виявлено відмінності на високому рівні статистичної значущості за шкалою поведінковий відхід ($t=2,57$, $p\leq 0,01$).

За шкалами активне подолання та використання «заспокійливих» середні значення студентів-першокурсників достовірно нижчі, ніж середні значення студентів, що навчаються на інших курсах.

За шкалами поведінковий відхід та стримування подолання середні значення студентів-першокурсників достовірно вищі, ніж середні значення студентів, що навчаються на інших курсах.

Порівняння результатів дослідження особливостей креативності студентів-першокурсників та студентів інших курсів за методикою «Методика діагностики особистісної креативності» О.Є. Тунік не показало статистично значущі відмінності.

Отже, виявлено зв'язок між рівнем залученості, життєстійкості, нервово-психічної стійкості, такими стратегіями подолання стресу як активне подолання, використання «заспокійливих», поведінковий відхід та стримування подолання та життєстійкістю.

З цього можна зробити висновок, що психологічними особливостями життєстійкості студентів, що навчаються на інших курсах є: залученість, котра проявляється у переконанні, що вона дає найкращий шанс знайти щось варте та цікаве для особистості, та у насолоді від власної діяльності; власне життєстійкість, що є системою переконань про світ, про себе та про відносини з оточуючою дійсністю; нервово-психічна стійкість та різноманітні фактори, від

яких залежить її прояв, адже нервово-психічна стійкість розглядається як комплекс індивідуальних особливостей; а також стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини в тих чи інших стресогенних ситуаціях.

Для студентів-першокурсників психологічними особливостями життєстійкості є стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини у тих чи інших стресогенних ситуаціях.

Порівняння результатів дослідження студентів-першокурсників та студентів-випускників за методикою «Тест життєстійкості Мадді» не показало статистично значущі відмінності.

Порівняння результатів студентів-першокурсників та студентів-випускників за методикою «Прогноз-2» В.Ю. Рибникова показало статистично значущі відмінності за рівнем нервово-психічної стійкості ($t=-2$, $p\leq 0,05$).

За рівнем нервово-психічної стійкості середні значення студентів-першокурсників достовірно нижчі, ніж середні значення студентів-випускників.

Порівняння результатів дослідження стратегій подолання стресу студентів-першокурсників та студентів-випускників за методикою «Опитувальник подолання стресу СОРЕ» (адаптація Т.О. Гордєєвої, О.М. Осіна, Є.А. Расказової, О.А. Сичова, В.Ю. Шевяхової) показало статистично значущі відмінності за шкалою пошук соціальної підтримки інструментального характеру ($t=-2,03$, $p\leq 0,05$).

За шкалою пошук соціальної підтримки інструментального характеру середні значення студентів-першокурсників достовірно нижчі, ніж середні значення студентів-випускників.

Порівняння результатів дослідження особливостей креативності студентів-першокурсників та студентів-випускників за методикою «Методика діагностики особистісної креативності» О.Є. Тунік показало відмінності на високому рівні статистичної значущості за рівнем уяви ($t=2,48$, $p\leq 0,01$).

За шкалою уява середні значення студентів-першокурсників достовірно вищі, ніж середні значення студентів-випускників.

Отже, виявлено зв'язок між рівнем нервово-психічної стійкості, такою стратегією подолання стресу як пошук соціальної підтримки інструментального характеру, уявою та життєстійкістю.

З цього можна зробити висновок, що психологічними особливостями життєстійкості студентів-випускників є: нервово-психічна стійкість та різноманітні фактори, від яких залежить її прояв, адже нервово-психічну стійкість розглядають як комплекс індивідуальних особливостей; та стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини у тих чи інших стресогенних ситуаціях.

Для студентів-першокурсників психологічними особливостями життєстійкості є уява, котра розуміється як схильність фантазувати та мріяти, а також уявляти собі як інші будуть вирішувати проблему, яку наразі вирішуєш ти сам.

Порівняння результатів дослідження студентів інших курсів та студентів-випускників за методикою «Тест життєстійкості Мадді» показало статистично значущі відмінності за рівнем залученості ($t=2,18$, $p\leq 0,05$), рівнем контролю ($t=1,97$, $p\leq 0,05$) та рівнем життєстійкості ($t=2,06$, $p\leq 0,05$).

За рівнем залученості, контролю та життєстійкості середні показники студентів, що навчаються на інших курсах достовірно вищі, ніж середні результати студентів-випускників.

Порівняння результатів студентів інших курсів та студентів-випускників за методикою «Прогноз-2» В.Ю. Рибникова не показало статистично значущі відмінності.

Порівняння результатів дослідження стратегій подолання стресу студентів інших курсів та студентів-випускників за методикою «Опитувальник подолання стресу СОРЕ» (адаптація Т.О. Гордєєвої, О.М. Осіна, Є.А. Расказової, О.А. Сичова, В.Ю. Шевяхової) не показало статистично значущі відмінності.

Порівняння результатів дослідження особливостей креативності студентів інших курсів та студентів-випускників за методикою «Методика діагностики особистісної креативності» О. Є. Тунік показало відмінності на високому рівні статистичної значущості за рівнем допитливості ($t=2,65$, $p\leq 0,01$) та уяви ($t=2,56$, $p\leq 0,01$). Також було виявлено статистично значущі відмінності за рівнем креативності ($t=2,15$, $p\leq 0,05$).

За рівнем допитливості, креативності та уяви середні показники студентів, що навчаються на інших курсах достовірно вищі, ніж середні результати студентів-випускників.

Отже, виявлено зв'язок між рівнем залученості, контролю, життєстійкості, допитливості, уяви, креативності та життєстійкістю.

З цього можна зробити висновок, що психологічними особливостями життєстійкості студентів, що навчаються на інших курсах є: залученість, котра проявляється у переконанні, що вона дає найкращий шанс знайти щось варте та цікаве для особистості, та у насолоді від власної діяльності; контроль, який являє собою впевненість у тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, хай навіть вплив буде не істотний; власне життєстійкість, що є системою переконань про світ, про себе та про відносини з оточуючою дійсністю; допитливість, яка проявляється у схильності до вивчення чогось нового та пошуку нових способів мислення; уява, котра розуміється як схильність фантазувати та мріяти, а також уявляти собі як інші будуть вирішувати проблему, яку наразі вирішуєш ти сам; а також креативність, що характеризується різноманітністю інтересів, знань, автономністю мислення, творчою діяльністю та здатністю продукувати ідеї, які відрізняються від звичайних поглядів.

Спираючись на вищезазначене можна зазначити, що кожна група досліджуваних має такі особливості:

1. Студенти-першокурсники мають у меншій мірі виражене почуття причетності до життя та частіше залишаються байдужими до діяльності, однак лише у випадках коли їх не цікавить запропонована діяльність. Вони в більшій мірі схильні використовувати непродуктивні копінг-стратегії, однак розуміють та приймають реальність того, що сталося. Для них можливі порушення психічної діяльності за значних психічних або фізичних навантажень, що супроводжується неадекватною поведінкою, самооцінкою та (або) сприйняттям оточуючої дійсності. Також для них є характерною можливість нервово-психічних зривів, та не дивлячись на це, у них досить розвинені якості, що дозволяють їм долати стресові ситуації, а саме мрійливість та фантазування.

2. Для студентів інших курсів більш характерним є почуття причетності та залученості до життя, а також насолода від власної діяльності. Вони переконані, що можуть впливати на важливі для них результати та концентруються на завданнях. Частіше шукають нові способи мислення та вирішення проблем. Також вони схильні використовувати продуктивні копінг-стратегії, хоча й можуть використовувати також різноманітні види активності та психоактивних речовин, аби відволіктись від неприємних думок. Вони відрізняються низькою вірогідністю нервово-психічних зривів, адекватною самооцінкою та оцінкою оточуючої дійсності, та мають в цілому більш розвинені якості, що дозволяють їм успішно долати

стресові ситуації, хоча й характеризуються проявами креативності лише в тих сферах, що є для них найбільш цікавими.

3. Студенти-випускники не завжди думають, що можуть контролювати власне життя і те, що в ньому відбувається, тому часом схильні перекидати відповідальність за це на обставини або на інших людей. Вони характеризуються низькою вірогідністю нервово-психічних зривів, адекватною самооцінкою та оцінкою оточуючої дійсності. Зазвичай не люблять мріяти. В стресових ситуаціях схильні до емоційних та соціальних копінг-стратегій. Тобто, вони спрямовані на зосередження уваги на неприємних емоціях, виразах почуттів, прагненні отримати допомогу та знайти емоційну підтримку та розуміння. Характеризуються можливістю відсутності сильного інтересу до будь-якої діяльності, однак, вони мають досить розвинені якості, що дозволяють їм успішно долати стресові ситуації.

Висновки

За результатами дослідження виявлено, що кожна з досліджуваних груп студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання має різні психологічні особливості життєстійкості.

Для студентів-першокурсників – це стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини у тих чи інших стресогенних ситуаціях; а також уява, як компонент креативності.

Для студентів-випускників – це нервово-психічна стійкість та різноманітні фактори, від яких залежить її прояв; а також стратегії подолання стресу, від яких залежить поведінка людини у тих чи інших стресогенних ситуаціях.

Для студентів, що навчаються на інших курсах це безпосередньо життєстійкість як система переконань про себе, про світ та про відносини зі світом, яка включає в себе три відносно автономні компоненти: залученість, контроль та прийняття ризику; нервово-психічна стійкість та різноманітні фактори, від яких залежить її прояв; а також креативність, що проявляється в таких компонентах як допитливість та уява.

В умовах дистанційного навчання кожна з груп досліджуваних студентів закладів вищої освіти мають різний ступінь вираженості тих чи інших компонентів життєстійкості, що впливає на їх здатність адаптуватись, долати та переживати стресогенні ситуації, тож *перспективу подальшого дослідження* ми вбачаємо в подальшій розробці та впровадженні програм і заходів, спрямованих на підвищення стійкості особистості до дії стресогенних факторів.

Література

1. Байер, Е.А., & Григорян Н.А. (2018). Исследование феномена жизнестойкости: теория и практика педагогической системы. *Развитие личности, 4*, 86–99.
2. Забелина, Е.В., & Кузнецова, Д.К. (2015). Понятие психологической резильентности: основные теории. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Психология и педагогика, 1*, 1–13.
3. Лапкина, Е.В., & Надежкин, Е.Г. (2019). Психологическая адаптация курсантов к обучению в военном вузе. *Ярославский педагогический вестник, 4*, 148–154.
4. Муравьева, А.А., & Олейникова, О.Н. (2017). Недооценённая компетенция или педагогические аспекты формирования резильентности. *Казанский педагогический журнал, 2*(121), 16–21.

5. Рассказова, Е.И., Гордеева, Т.О., & Осин, Е.Н. (2013). Копинг-стратегии в структуре деятельности и саморегуляции. *Психология. Журнал ВШЭ*, 10(1), 82–118.
6. Рассказова, Е.И., & Леонтьев, Д.А. (2016). Жизнестойкость и ее диагностика. Москва : Смысл.
7. Рыбников, В.Ю. (1990). Экспресс-методика «Прогноз-2» для оценки нервно-психической неустойчивости. Москва : Воениздат.
8. Ушаков, К.М. (2016). Новое слово «резильентность», *Директор школы*, 7, 2–3.
9. Фетискин, Н.П., Козлов, В.В., & Мануйлов, Г.М. (2002). Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии.
10. Филиппова, С.А., Пазухина, С.В., Куликова, Т.И., & Степанова, Н.А. (2019). Сформированность эмоциональной устойчивости студентов к негативному влиянию информационной среды. *Вестник МГОУ. Серия: Психологические науки*, 2, 88–105.
11. Хоменко, И.А. (2011). К вопросу о формировании резилентности у детей в условиях общеобразовательной практики. *Вестник Герценовского университета*, 9, 30–35.

References

1. Bajer, E.A., & Grigorjan, N.A. (2018). Issledovanie fenomena zhiznestojkosti: teorija i praktika pedagogicheskoy sistemy [Study of the phenomenon of resilience: theory and practice of the pedagogical system]. *Razvitie lichnosti*, 4, 86–99 [in Russian].
2. Zabelina, E.V., & Kuznetsova D.K. (2015). Ponjatie psihologicheskoy rezilientnosti: osnovnye teorii [The concept of psychological resilience: basic theories]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Psihologija i pedagogika*, 1, 10–13 [in Russian].
3. Lapkina, E.V., & Nadezhkin, E.G. (2019). Psihologicheskaja adaptacija kursantov k obucheniju v voennom vuze [Psychological adaptation of cadets to study in a military university]. *Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik*, 4, 148–154 [in Russian].
4. Muravyova, A.A., & Oleinikova, O.N. (2017). Nedoocenjonnaja kompetencija ili pedagogicheskie aspekty formirovanija rezilientnosti [Underestimated competence or pedagogical aspects of the formation of resilience]. *Kazanskij pedagogicheskij zhurnal*, 2(121), 16–21 [in Russian].
5. Rasskazova, E.I., Gordeeva, T.O., & Osin, E.N. (2013). Koping-strategii v strukture dejatel'nosti i samoreguljácii [Coping strategies in the structure of activity and self-regulation]. *Psihologija. Zhurnal VShJe*, 10(1), 82–118 [in Russian].
6. Rasskazova, E.I., & Leontiev, D.A. (2016). *Zhiznestojkost' i ee diagnostika [Resilience and its diagnosis]*. Moscow: Smysl [in Russian].
7. Rybnikov, V.Yu. (1990). *Jekspress-metodika "Prognoz-2" dlja ocenki nervno-psihicheskoy neustojchivosti [Express method "Prognosis-2" for assessing neuropsychic instability]*. Moscow : Voenizdat [in Russian].
8. Ushakov, K.M. (2016). Novoe slovo "rezilientnost" [The new word "resilience"]. *Direktor shkoly*, 7, 2–3 [in Russian].
9. Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V., & Manuilov, H.M. (2002). *Socialno-psihologicheskaja diagnostika razvitiija lichnosti i malyh grupp [Sociopsychological diagnosis of the development of individuals and small groups]*. Moscow : Izd-vo Instituta Psihoterapii [in Russian].
10. Filippova, S.A., Pazuhina, S.V., Kulikova, T.I. , & Stepanova, N.A. (2019). Sformirovannost' jemocional'noj ustojchivosti studentov k negativnomu vlijaniju informacionnoj sredy [Formation of students' emotional resistance to negative influence of the information environment]. *Vestnik MGOU. Serija: Psihologicheskie nauki*, 2, 88–105 [in Russian].
11. Khomenko, I.A. (2011). K voprosu o formirovanii rezilientnosti u detej v uslovijah obshheobrazovatel'noj praktiki [To the question of the formation of resilience in children in the context of general educational practice]. *Vestnik Gercenovskogo universiteta*, 9, 30–35 [in Russian].

FEATURES OF THE HARDINESS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DISTANCE

Vladyslava Yehorova

Master of the Department of General Psychology and Psychology of Personality Development

Odessa I.I. Mechnikov National University

2, Dvoryanska Str., Odesa, Ukraine, 65082

sunny.vashchenko99@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2539-378X>

Svitlana Chachko

PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of General Psychology and Psychology of Personality Development

Odessa I.I. Mechnikov National University

2, Dvoryanska Str., Odesa, Ukraine, 65082

chachko@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9747-0559>

Abstract

The article considers the analysis of the problem of hardiness of students of higher educational institutions in the conditions of distance learning. The purpose of the research: to study the features of hardiness of students of higher educational institutions in the conditions of distance learning. Research methods: Maddy's Hardiness Survey, Neuropsychiatric Stability Assessment Questionnaire "Prognosis-2", Stress Management Questionnaire (COPE), methodology "Diagnostics of personal creativity", mathematical and statistical methods of processing results (Student's t-test). Results of the research: each of the studied groups of students of higher educational institutions in the conditions of distance learning has different psychological features of hardiness. For the first-year students, psychological features of hardiness are strategies for overcoming stress, which determine a person's behavior in certain stressful situations, as well as imagination, as a component of creativity. For graduate students, the psychological features of hardiness are neuropsychic stability and various factors on which its manifestation depends; as well as strategies for overcoming stress, which determine a person's behavior in certain stressful situations. For the students studying in other courses, the psychological characteristics of hardiness are directly hardiness as a system of beliefs about themselves, the world, and regard with the world, which includes three relatively autonomous components: engagement, control, and risk-taking; neuropsychic stability and various factors that determine its manifestation; and creativity, which manifests itself in components such as curiosity and imagination. Conclusions: in the context of distance learning, each of the studied groups of students of higher educational institutions demonstrated a different degree of severity of certain components of hardiness. This affects the ability of representatives of these groups to overcome and experience stressful situations in different ways, while maintaining internal balance and not reducing the success of viability.

Keywords: hardiness, engagement, risk acceptance, control, coping behavior, creativity, resilience.

Подано 10.09.2021

Рекомендовано до друку 19.09.2021